

Улиянка: роман

КУПИТИ

Кохання не зважає на релігійні чи етнічні розбіжності. Молода русинка- сирота і поляк-бідняк закохуються. За наполяганням родини й через особисту образу дівчина виходить заміж за іншого. Улянка готова втекти від чоловіка до коханого, та в їх життя вривається Друга світова війна... І після важких випробувань настало ще пекельніше - «взаємний обмін населенням» за угодою між Польщею та СРСР, що для русинів став терором, депортацією і колгоспним рабством. Ця книжка хоч і номінована в рамках конкурсу «Коронація слова» як кращий роман про кохання, все ж охоплює складний історичний період, у якому попри всі незгоди кристалізується характер молоді лемкині, що готова до спротиву сваволі владців.

Марія Лавренюк

УЛИЯНКА

Марія Лавренюк

УЛИЯНКА

Марія Лавренюк
Улиянка : роман / Лавренюк Марія – Тернопіль : Навчальна книга
– Богдан, 2024. – 216 с.

ISBN 978-966-10-1934-7

© Марія Лавренюк, 2024

© Навчальна книга – Богдан, виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2024

Кохання не зважає на релігійні чи етнічні розбіжності. Молода русинка-сирота і поляк-бідняк закохуються. За наполяганням родини й через особисту образу дівчина виходить заміж за іншого.

Улиянка готова втекти від чоловіка до коханого, та в їх життя вривається Друга світова війна...

І після важких випробувань настало ще пекельніше — «взаємний обмін населенням» за угодою між Польщею та СРСР, що для русинів став терором, депортацією і колгоспним рабством.

Ця книжка хоч і номінована в рамках конкурсу «Коронація слова» як кращий роман про кохання, все ж охоплює складний історичний період, у якому попри всі незгоди кристалізується характер молодії лемкині, що готова до спротиву сваволі владців.

Стемнілі п'ястуки хмар стискають голубінь неба. Сизо клубочуться. А Улянка бачить не хмари, які от-от проллються дощем. Дівчина бачить блакитні очі, світло-русяве густе волосся, гранатовий френч. Вона посміхається своїй уяві. Так тихо і блаженно, що хочеться затримати мить. Теплий, духмяний вітерець, що вривається в хижу через прочинені двері, ніжно торкається її обличчя, перебирає пасма волосся. Так пальці коханого ніжно торкаються розпашілого тіла й пташка-душа хоче вирватися з нього, та скута земним, тільки лоскоче середину ніжним пір'ям.

Улянка примружує очі. Дихання збивається. То поцілунок легкого гірського вітерцю торкається її уст. Вона охоплює плечі руками і закидає назад голову. Віддатись цій миті без останку, без повернення, без... пробудження!

*Ой пой, Боже, до нас,
Тепер у нас горазд,
Тай ти, Божая Мати, —
Віночки починати...*

Від слів знайомої пісні дроз біжить тілом. Марево мрій випурхує з душі сполоханою пташкою. Гамір вривається, як грім. Заповнює хижу звучними переливами сміху, дівочих голосів і запахом зелені.

— Гей, на дещ збирається! — сміючись, вскакує до хати п'ятнадцятирічна Варка. — Як лем дощ за молоду виплачеться, то життя без сліз буде!

— То на багатство! — підхоплює найменша, Малянка. Дівчата сміються. — Лем тотой багач, што бере нашу Улянку, добрий-предобрий. О! — таляр дав! Може, й нам Мірко в тій Гамериці яких фраєрів¹ найде?

Дівчата йойкають, розглядають американські гроші. На мить забувають і про Улянку, і про плетення вінків. В очах їх заздрість, у зойках — захоплення, у рухах — нетерплячка.

— Гей, то вже й тобі, Варочко, пора. Он і Гершко свою носату Рівку оддав!

— Гершко має тільки пенянів, що й козу свою може віддавати! Кедлем наші неньо були живі, то ми б у дівках не засиджувались...

Кожна хоче опинитись на місці молодої. Але сьогодні Улиянка зайняла його. Нічим не примітна дівчина з двома туго сплетеними кісками, які вже розплітають. З великими, трохи витрішкуватими гнідими очима. Невисока, худа, вона стоїть між подругами й сестрами на мішку. Одягнута у білу вишиту на раменах сорочку тонкого полотна, кабат² у дрібні фалди³ з блідо-рожевою стрічкою квітів знизу. Спереду заперезана запаскою тонкого полотна, обторченою мереживом. Щоб не було вузлів, Варка запхала кінці запаски за пояс спідниці. То для того, щоб сестра легко розродилася. Горсет на Улиянці теж білий, розшитий чеським бісером, що купувала у Флоринці у знайомого шмугля⁴. І тільки темні, трохи вологі, як у зляканої сарни очі кричать на цілу хижу, на ціле село, на всі Бескиди: Ні! Вона не хоче тут бути. Хай вони будуть замість неї...

Улиянка різко розвертається, кидається у відчинені двері. Та світлий прямокутник загороджує форемна⁵ фігура братової⁶. Теодозія перегороджує шлях на волю якраз коли Улиянка вже добігає до порога.

— Куди летиш? — Її рука тісно стискає передпліччя.

Теодозія знає і Улиянка знає: куди. Хоч кілька секунд тому не знала. Просто хотіла втекти звідси, а тепер знає, куди бігла б.

— Зваж, Улияно! Зваж, не будь шалена! — цідить крізь стиснуті зуби. — На руковинах⁷ слово дала?! Хата перехрещеними балками благословила вас. То тепер тримай слова. А до Войцішека хоч лети, хоч не лети — не потрібна ти йому. Лем пенянів⁸ хоче.

Улияна застигає на місці. Не через те, що Теодозія зачинила двері. Вона згадала. Згадала, як Войцішек сказав, що візьме її, коли дадуть за неї віна⁹ двадцять п'ять золотих. А де сирота такі гроші візьме? Попросила в брата. Він би, може, щось продав, та братова розкричалась — то чверть всієї господарки треба продати, щоб одну сестру заміж видати. А ще є дві менші й брати два. А свої діти? Їх обділиш?

— Під молодим дубом трава зеленічка,
Так при добрим мужу жєна молодічка.

*Як під старим дубом трава пожовтіє,
Так при старим мужу жєна постаріє. —*

зачинає стиха Улиянка.

— А ти і так юж¹⁰ не молода. Дев'ятнадцяте літо! То своєму Войціхові дякуй! Увів тебе в літа. А тепер сміється собі. Сама знаєш: сирота без ґрунту нікому не потрібна. Посивієш у дівках, а пані Малгожата вижене на вулицю, візьме молодшу до обслуги. Тоді де подінешся? Підеш куска хліба просити? Люди будуть минати, як і твій Войцішек.

Войцішек не сміявся з неї, лише сторонився з тих пір, як сказала, що грошей у неї немає. Правду каже братова, нема щастя бідній сироті. Ще й мати коханого перестріла Улиянку в Горлицях на базарі й так в очі й випалила: ти, хлопка, до мого сина не чіпайся, пан з бидлом ніколи не ожениється. Він жовнір Жечи Посполитої, а ти — найми́чка без хати і гроша за пазухою. Тільки й маєш, що коси й очі балухаті. Ще щось про відьму кричала, та Улиянка вже не слухала, тікала. А люди дивились на те, брали на глум, пальцями показували... Ті вогненні бризки-слова запалили в ній таку пожежу сорому, що й досі оминає Войцішекову матір десятою дорогою. Якби не той сором, може, й не дала б згоди на шлюб із Митром. Та Теодозія правду каже: залишив її Войцішек і женитись на ній не збирається. Тепер — однаково. Вона ніколи не стане Войцішековою, то чи не все одно чиєю бути?

— Старий! Старий? Кед береш пінязи до рук, то ся не смотриш, з якого вони року! З ким пристанеш — таким і зостанеш, — бурчить далі своє Теодозія. — Митра тобі Мірко, твій братчик, висватав! Слухай брата, як я тобі чужа...

Бубоніння братової, спів дівчат, — все зливається в єдине гудіння.

*Горі, сонічку, горі,
Війся, віночку, скорі..*

Надворі здійсмається вітер. Шарпає хмари, розриває створений уявою дівчини прекрасний образ коханого. Розплітають коси, гребінець шарпає волосся, як вітер хмари. Та вона мовчить, бо біль сердечний сильніший, ніж той, який спричиняють дружки.

Біль наростає. Як намочений горох розпирає вузький чобіт, так щось важке й гнітюче тисне в грудях і голові. Дівчата чіпляють вінок на

голову. Хоч він сплетений з барвінку, а не з терну, та кожен листочок коле шипами, стискає вогненным обручем.

У вікно вдаряє кілька крапель дощу, та сильний вітер швидко проганяє дощові хмари десь на схід. Шарпає складене в стіжки сіно, так дружки смикають Улианку за волосся. Кладуть великий, з білих паперових руж, куплений у Горлицях букет¹¹, чіпляють бинди.¹²

Теодозія підносить мешти, застелені всередині пір'ям — щоб гуси молодій господині велись. Вже не нові, латані та й трохи великуваті на Улианку. Інших немає. Ті їй припали, як добрій прислузі. Пані Малгожата, що їй не пасує — все Улиянці віддає. За два роки, що у маєтку в Горлицях служила, цілу скриню віна має. І ті мешти теж дала — протерлись знизу. В шевця їх підлатала, а що трохи завеликі — то встелила папером, та й вже.

— Ід, кукай¹³ на молодого!

Улинка трохи приступається до вікна, але не дивиться ні на віз, убраний стрічками, ні на завітчаний коровай, що в такт співанкам підскакує в руках старшого дружби. Дівчина дивиться на небо. Вітер рве хмари, б'є їх немилосердно. Сіре небо, як бурхлива ріка, тікає на схід, бо тут його сльози нікому не потрібні. Вітер гуде-кричить, перекикує спів свадебчан.

«Чесній наставніче тутешнього дому, прошу на слово, на дві...»

Двері зачинені й Улинка зовсім не хоче, щоб брат їх відчиняв.

— Слава Ісусу Христу! — Юрба чужих людей намагається ввірватися до хати, та Улианчина родина не дає.

*Дайте же нам, дайте,
Вашу молодицу,
Бо вам розваляме
Хижу і пивницю.*

Дружки регочуться, накидають на Улианчиного брата Ванця той мішок, на якому вона стояла. Зверху в'яжуть хустку, кладуть вінок та виштовхують надвір, мовляв: «ото ваша молодиця».

*Не тота, не тота наша,
Бо наша на личко краша.*

Дружби стягають з брата накинута лахмання, а Ванцьо складає губи, як для поцілунку. Та свашки штовхають його в спину. Наперед виводять стару сусідку — бабуню Сандру. Прибулі знову незадоволені.

*Наша була, як еличка,
Чорні брови, біли личка,
А гамбочки, як ягоди,
Што їх бошькал наш молодий.*

Йой, не цілував цей чужий постарший чоловік її губи, і не цілував би ніколи, бо Улянка того не хоче. Зовсім не хоче. Може, не відчинять їм дверей? Може, не віддадуть її подруги? Та Митро — богач, він купить і Теодозію, і дружок-свашок.

...А Войцішек? Чи не жаліє він за тим, що не взяв Улянку?

Їй так хочеться, щоб Войцішек пожалкував. Такого не може бути, щоб не пожалкував. Він же любив її?.. Його очі, його вуста — все говорило про кохання. І він це ще зрозуміє. Все зрозуміє! Але буде пізно... Тепер вона буде багата газдиня, може й багатша, ніж Войцішекова родина. Це їй брат Мірко висватав свого колегу. Здружився з теперішнім її женихом Митром в Нью-Йорку. Працювали разом у копальнях Пенсільванії, а пізніше переїхали на легшу роботу. Та Митро захворів і мусив рушити додому. До того часу він уже добре заробив грошей. Як приїхав — купив землю, ліс. Йому тепер треба господині, щоб вміла все робити і вдома, й на полі. От і посватав Улянку. З маленства мусила працювати. Спочатку гляділа чужих дітей, допомагала в господарці. Підросла — в полі робити стала. Вона уміє багато: їсти зварити, город обробити, худобу доглядати. На травах розуміється — до полянської баби не раз бігала, як діти в господарів слабували, за ліками. А де було подітись — вчилась усього, щоб хоч якось вижити в цьому холодному й жорстокому світі. Може, якби у неї були живі батько з матір'ю, коханий би одружився з нею...

І сидить вона біля того старого хлопа. І нудить її чи то від голоду (бо перед вінчанням суворо дотримувалась посту), чи то від нелюбого нареченого.

А він — задоволений, гордий. Одяг на ньому не такий, як в решти хлопів. Він не в білих штанах і сорочці, а у фабричному німецькому костюмі. Ще й вчепив на шию краватку, таку, як носить чоловік пані

Малгожати. Але той — пан адвокат, а ти хто? Хлоп-русин. Навіть якщо на сомара¹⁴ натягнути зброю, він огиром¹⁵ не стане.

*Приїхали свати, кажуть ся збирати,
же уж треба шлюб брати,
а я іщи мушу своїй родиночці гард подякувати...*

Білими ангелами бань прощається з Улиянкою сільська церква, ніби назавжди. Почорнілі від часу дерев'яні стіни, як гори з трьома сніжно-білими високими верхами.

Церква Архистратига Михаїла, в яку змалку ходила Улиянка, у якій вона попрощалася з матір'ю і батьком. Хоч дівчина мало пам'ятає батьків. Похорон врізався в пам'ять, як образа. Стоять вони всі шестеро посеред церкви, притискаючись одне до одного, як звірятка. Зиркають на гріб, у якому не можуть зрозуміти, чому лежить мати. Лежить й не глибне на них, голодних ще від вчора. Їм холодно і страшно.

Горе покинутої дитини... Ніким не розражене. Ніким не заспокоєне. Не забуте...

Весільна процесія минає церкву, йде за село. Вони будуть брати шлюб у Митра. Хоч прийнято, що його беруть у селі молоді, але молодий не хоче. Пересварені люди за церкву. Вже роки пройшли, як його село пішло в Тирявську схизму¹⁶, а образа залишилась. Та Улиянка умов не ставить. За неї вже все вирішили.

Вона, не думаючи, робить усе, що треба. Все, що каже незнайомий священник, шепчуть дружки, шиплять свашки. Миготіння свічок і спів хору туманять розум. Улиянка дивиться і не бачить. І тільки, коли Варка з Малянкою починають самі діставати у неї з-за пазухи вузлик з хлібом, дівчина відчуває, що вона шлюбована. Ні, ще не усвідомлює свого нового становища, вона лиш знає, що тепер можна вкинути до рота шматочок покладеного Теодозією хліба. Але їсти не може, хоча й хоче. Щось гірке і гливке стоїть у горлі. А дівчата метушаться круг неї, щипають хліб.

— Молодому! Молодому зоставте! — штовхає у плечі Теодозія.

Митро стоїть і дивиться на неї, як голодний пес на кусень м'яса. Теодозія штовхає все сильніше. Черговий поштовх виводить Улиянку з рівноваги і, щоб триматись на ногах, вона робить крок уперед. Митро

розуміє це так, як того хоче — він думає, що то молода дружина бажає кинутись до нього в обійми, але позаяк така поведінка неприйнятна, Митро просто хапає її за руки і стримує порив. Сам підносить її руку із затиснутим крайцем хліба й відкушує добрячий шматок. І, задоволений, бере дружину під лікоть. До шлюбу Улиянку вели дружки, а тепер вона мусить триматись чоловіка.

До церкви єдно, а з церкви двоє,

А вишито то вишито, пані млода, твоє.

Куди втекти з цього зачарованого кола свадєбчан? Поглядом шукає порятунку. Того, хто не злякається забрати зв'язану обітницею жінку з небажаного шлюбу. Де ж він? Звідки його виглядати?

Церковне подвір'я наповнене людом, але для нареченої — воно порожнє, бо немає того, кого вона хоче бачити найбільше.

Улиянка підіймає очі до неба: може, ангели допоможуть хоч востаннє побачити коханого? Востаннє поцілувати його поглядом. Попрощатися... Бо то не вінчання було, то була панахида за нею. Та ангели-бані сірими крильми закрили свої обличчя. Навіть не глянули на її горе з висоти чорних стін. Тепер життя її стане сірим, безпросвітним. Болючою мукою без кохання і радості. Без натхнення і стремління. Що вона ще може хотіти? Кохання? Від кохання її позбавило Таїнство вінчання. Тепер гріх навіть мріяти про почуття. Отець так і сказав: «Да убоїться свого мужа...». Коритись тому, кого любиш, радісно й приємно. Бо любов хоче дарувати іншому себе всього. І отримувати щастя в заміну. Через те любов ніколи не спустошує. У цьому її щастя, у цьому її призначення. А нелюба можна тільки боятися. Страх з часом переростає в ненависть, що спалює душу. Робить злою і дразливою. Людина ж народжена, щоб любити. Коли любиш, то маєш у собі світло й освітлюєш все довкола. А як світла немає, то з'являється темрява. Чорнота оселяється в людині, жере зсередини. Тільки світло кохання може врятувати.

Та хіба Улиянка ще коли небудь побачить світло? Весільні гості обступають з усіх сторін, затуляють світло осіннього сонця, як дощові хмари. Танцюють, вертаються, гнані загальним шаленим бажанням веселитись. Дружби махають топірцями, викрикують, як слуги Перуна. Тільки вона стоїть в епіцентрі того вихору й хоче знайти хоч маленьку щілину, через яку могла б вирватись із коловороту чужої радості.

*А я тобі присягала, аж мі ножки терпли.
Же тя не опуцу аж до самой смерти... —*

горлають на все село.

— Всьцекле пси! — вискакують навперейми веселій юрбі жовніри.
— Для чого горлаєте, гупіє освли?

На мить весільна церемонія завмирає, спиняється. Чи то у здивуванні, чи в розгубленості. Навіть дружби застигли з піднятими догори топірцями. Дружки зойкнули і затихли, збились докупи, як зграйка зляканих пташечок.

— Заберися з дороги, не бачиш — весілля йде! — вискакує перед процесією молодший брат Ванцьо.

Жовнір розчервонілий, видно, напідпитку. Фуражка-мацеювка з'їхала набік. Ванцо теж збуджений, розчервонілий. Дружби й собі підскакують до жовнірів. Зчиняється штовханина, крики і гвалт.

— Дайте дорогу! Не псуйте людям свята. Хіба можна стояти на шляху у молодих? — загорлали дружби навперебій.

— Пся крєв! Хто там кавкає? Раби? Ви, руснаки, раби. Рабом вас хрестять, рабом вперше причащають, рабом вінчають, рабові «многая літа», а накінець «вічна пам'ять» співають.

— Раби?! — Молода гаряча кров закипає в юних тілах. Ванцьо підскакує впритул до поляків. Жовнір хапає його за груди¹⁷, а інший б'є під коліна. Брат падає на коліна просто в багнюку гостинця. Той, що тримав за сорочку, швидким рухом скидає з плеча карабін і впирає дуло між брів Ванцьові. Переляк наростає сніговою лавиною. Хоч надворі тепла осінь, кров холоде. Страх за брата валиться на плечі сніговими брилами.

І вже не важливо, що молодим першу спільну дорогу перейшли лихі люди. Головне, щоб вона не забагрянчилась кров'ю. Лише очі шукають порятунку. Улиянка озирається, але ніхто рухається. Невже ніхто не врятує її любого Ванця? Невже кров брата буде на її весіллі. Вмить Улиянка виринається з рук свого чоловіка.

— Ні! — вона біжить до брата так довго, що їй здається — ніколи не добіжить. Та перед нею виростає, трохи сутула спина Митра.

— Пане жовніре! — чоловік спокійно, але впевнено, підіймає руку солдата догори, а перед обличчям того вже тріпочуть віялом

зеленкуваті папірці. Постріл лунає очікувано, але несподівано. Голос якоїсь баби запалює крик. Чийсь швидкі кроки віддаляються у напрямку найближчої схованки. Топірці дружбів знову зметуються над головами жовнірів. Та Митро твердим рухом долоні, ніби обрубуючи щось, спиняє всіх.

— Бери! Завтра, ще стільки ж отримаєш! — жовнір задкує. Відступає з дороги. Ванця підхоплюють під пахви дружби й відтягують далі. Вся процесія тихо, але швидко, ніби крадучись, минає місце сутички.

Хтось штовхає Улиянку в плечі, хтось тягне за рукави. Та вона не може зрушити з місця. Вона прикована, прицвяхована до кам'янистої дороги. І рушити не може, бо обіч дороги, просто перед нею з цвяхами в погляді стоїть третій жовнір. Його плечі розправлені, руки сховані в кишнях галіфе. Спокійний, зверхній і красивий...

Її ангел... Її Войцішек.

¹ Фраїр — залицяльник, наречений.

² Кабат — спідниця.

³ Фалди — складки, гофра.

⁴ Шмугль — контрабандист.

⁵ Форемна — правильної (міцної) тілобудови, ладна, розкішна.

⁶ Братова́ — братова дружина.

⁷ руковини — заручини.

⁸ пеньонзи — гроші.

⁹ віно — посаг.

¹⁰ юж — вже.

¹¹ букет — весільний вінок.

¹² бинди — стрічки.

¹³ кукай — виглядай.

¹⁴ сомар — віслук.

¹⁵ огир — молодий кінь.

¹⁶ Тирявська схизма — перехід окремих лемківських парафій та сіл з Перемиської єпархії УГКЦ до Польської православної церкви. Тривала у період 1926—1934 років переважно на західній та центральній Лемківщині.

¹⁷ Взяти за груда — взяти за барки; взяти (вхопити) за петельки.

II

Сонце сідає за горами, сонце встає з-за гір. Місяць народжується, товстіє, старіє, тріскає. Народжується знову. Природа живе своїми віковичними ритмами. Люди живуть. Хто як уміє. Улиянка вміє працювати. З самого маленька вона мусила заробити собі кусок хліба. Тепер хліб є, і до хліба. Митро хату будує, про дітей весь час торочить. Тільки Улиянка не знає, чого вона хоче. Хату свою, нову кам'яницю? Хоче... Не хоче... Коли вона до церкви приходить, то й не знає за що молитись. Чи хоче вона того, щоб Митро швидше покрив хату?

Як вийде після служби Божої з церкви, то — гей! Тільки за те баби й розпитують. І йойкають, і руками сплескують. Такі хороми для неї чоловік будує, що й королеві жити можна! Заздрять. На всі верхи тільки й мови, яку хату Стефанич будує. Скільки грошей дав за дерево, скільки тесаного каменю пішло. Тепер бляхою криє верх — блищить так, ніби сонце в ріці грається.

От би той блиск Войцішекова мати побачила. Хотіла нажитись на бідній сироті, а тепер хай би позаздрила. Та й чого б вона про неї думала, про цю страшну жінку, що розлучила її з коханим? От про Войціха — то вона б думала й думала. От би з ним жити в тій хаті!

Улиянка часто закриває очі й малює в уяві як Войцішек йде широким подвір'ям до їх нової хати. А дітки біжать за ним і він гладить їх русяві голівки. Улиянка колись служила в одних господарів, дітей гляділа. Господар там добрий був. Діти його дуже любили. Як вернеться з Горлиць, всім щось принесе. А ті радіють. Так і Улиянка хоче, щоб діти сміялися, а вони самі раділи, що живуть між собою, як янголи.

...Тільки Улиянка у своєму житті дивилась на таке щастя збоку. Тихо стояла в кутку, допоки діти тішились батьком. Руками кабат перебирала. Так хотіла торкнутись того чужого чоловіка, як свого, рідного. Та не сміла. Тербила тканину, шукала теплоти в ній і не знаходила. Холодні сльози тремтіли на її повіках, але того ніхто не бачив. Тепло Улиянка відчула тільки в обіймах коханого.

Але не Войціх буде господарем тої нової гарної господарки. Бо не він керує будовою, не він платить гроші столярам. Митро Стефанич

господарем тут. Спішиться до осені покрити хату. Обіцяє на Успіння входи́ни справити. Як оженився, зразу хату почав будувати. Вже два роки будується, а Улиянці — хоч би ще й два роки не переходити в свою хату. В старих Стефани́чів хата маленька, то Улиянці на користь. Вона спить з Мелькою, чоловіковою сестрою, на одному ліжку, свекруха з двома меншими — на іншому, Митро — на лаві. Чоловікові до неї — зась. Повна хата людей. Хіба на стрих лізти. Та Улиянка намагається триматись далі від чоловіка. Встає найраніше й у поле втікає, з вечора, ледь доївши вечерю — у ліжко до Мельки. Свекрушине ліжко стоїть навпроти челюстей печі, під богами. Їй тепло взимку, а Улиянка з Мелькою мерзнуть, бо бильце ліжка якраз до дверей виходить. Ще й дим затягає, бо цівка комина виведена у сіни, а не надвір. Над Улиянчиною головою висять глиняні тарелі з синіми та зеленими квітами на білому, над свекрушиними — боги. Над Митровою головою — віконце-облачко.

Ще навіть сонце з-за гір не визирає, а Улиянка вже на полі. Сама все робить. Оре — за плугом ходить, сіє — сама й волочить, поле, жне, скирдує. Хіба косити — то Митро хлопів наймає. Решту — сама. Чоловік рідко з нею в поле йде. Хворий. Набрався в тій Гамериці «дихавиці» — тепер робити не може. Зразу наймав людей, щоб Улиянці помагали, та вона скоро від того відрадила. Сама все зробить. На чужому навчилась — своє легко робиться.

Ото з ранку до смерканку й не з'являється до хати. Вхопить у вузлик кусень сиру — та й до роботи. Добре, хоч Митро ґрунту купив — поле є, ще й ліс. У будень тікає в поле, у свято — до лісу. Тільки зимою нікуди сховатись від чоловікових любощів. Та в маленькій хаті уса́мітнитись не виходить, а на холодне горище вже Митро не пхається. Тут Улиянці чоловікова хвороба помагає — не піде ж хворий хлоп на холодний стрих, щоб тільки задовольнити плотську жагу. Сказано ж — «дихавиця», в теплі треба бути. Так і живуть вже другий рік без дітей. Свекруха часом покрикує на Улиянку, підозрює. Улиянці боляче. Часом змовчить, а частіше відгаркнеться. Гріха за нею немає. Хай там бурчить. А вона в поле втече, там ні бурчання не чути, ні любощів від нелюбого терпіти не треба.

Спина пашить під сорочкою. Але та болюча млість приємна. Розходиться усім тілом, як тепло від сонця — трохи припікає, розганяє кров. Сусідні поля безлюдні, газди повтікали. Хто від літнього полуденного сонця, хто — худобу обійти.

Улиянка висмикує зі збіжжя перницю¹⁸. Ґрунт тут добрий, не такий яловий, як у її рідному селі. Родить пшениця, то ж муку на білий хліб не треба в долині купувати.

Улиянка ще б робила й робила, але гурчить в животі — киші¹⁹ сваряться. Сонце пражить, аж у голові паморочиться. Улиянка неквапом прямує до потічка. Він бере свій початок у невеликому болітці-млачкові. Якийсь газда почистив те джерельце, обсадив його сливами.

Кусень киндиричаного²⁰ хліба і логозу²¹ з голомші²² розкладає на крайці²³. Їсть неспішно, смакує. Присмачує дрібкою солі з дерев'яної сільнички. Митро купив у Флоринці в одного різьбяр. На її кришечці вирізблена голова сарни. Улиянці дивно, нащо тратити гроші на всякі дурниці.

Тихо. Тільки жайвір тенькотить²⁴ десь угорі. Холодна вода дзвенить кришталем, як килішки²⁵. Колись, до шлюбу, служила в Горлицях у пані Малгожати, то та любила з кришталю пити. Улиянка задивляється на шумливий струмінь... Морить. Змучена роботою, розпарена на сонці, аж тепер жінка відчуває блаженну втому. Клякає на коліна, черпає руками воду. Кілька ковтків не охолоджують, лиш трохи присаджують важкість після смачного обіду. Прилягти. Розпростертись на килимі з густих трав. З лісу пахне смолою, мохом. З поля віє молодого зеленню жита, оркішу, пшениці.

Всі ті запахи змішуються якраз над розпашілим тілом жінки. Затуманюють розум, змикають очі. Легке марево осідає метеликом на чоло. Гілочка ліщини ледь торкається руки, тонкі травинки лоскочуть шию. Зілля ніжно здмухує зі розпашілої шкіри пилوک, що сиплеться на неї з китиць дикого проса. Груді здіймаються високо. Дивно-приємне відчуття лоскітно-тепле, як підігріте вино, тече горлом, гріє середину, біжить під шкірою, аж до пальців на ногах. І не хочеться ворухнитись, щоб не витрусити його на прохолодну траву. Щось тепле і м'яке торкається вуст. Улиянка стискає траву в жмені, і пальці на ногах

мимохить підгинаються. Чи спить вона, чи їй мариться? Блаженство стає реальнішим і відчутнішим.

Це не сон...

Намагається відігнати напівдрімоту, розтулити важкі повіки. Але крізь вії все ж бачить сон. Войцішекові напівприкриті вії метеликом танцюють на її щоці. Вона здригається, хоче відігнати дрімоту, та міцні обійми втискають молоде розпашіле тіло в свіжу траву. Улиянка захлинається поцілунком. В голові стукає: він лишив мене, але серце заливається тенькотінням: він прийшов до мене.

«Улиянко... Любко... як я тебе...» — ллється у вуха, як ангельська пісня. І вона тоне. Тоне в райському пеклі пестоців. І не важливо, що він там насправді хоче сказати, того, що хоче вона, й не вимовиш!..

Вона ж не може ні вмістити відчуття в собі, ні стримати... Їхні тіла, як два стрімкі потоки, з'єднуються в бурхливу ріку й летять, хлюпочуть резонансом у кожній клітині об'єднаних жагою тіл. Вона вмирає і народжується, здіймається у небо й падає у глибину земних надр у такт рухам сплетених тіл.

Запаморочення розвіюється миттєво, як туман від пориву вітру. Реальність хоч і світиться задоволеною посмішкою Войцішека, та жінка сахається, ніби злодійка, яку застали в чужій коморі. Страх, що їх хтось міг бачити, факає²⁶ вогнем, підриває Улиянку на ноги. Струшуючи з себе радість гріха, жінка хутко поправляє зім'яту спідницю, заправляє сорочку.

— Ти куди?.. Не втікай!.. — доганяє вигук. Та голос коханого ще більше лякає жінку.

Вона сахається стежки між клаптиками поля і кидається між дерева, в саму гущавину. Кривавить пальці ніг об оголене каміння. Гілки ялиць хапають, просять спинитися, та Улиянка не слухає їх. Вона втікає. Чи втече? Ні... Якоїсь хвилі розуміє, що просто біжить. Не від Войціха і не до Митра. Войцішек в неї нічого не вимагав, вона сама дала те, що хотіла. Він не винен. Винен Митро. Винен в тому, що інший чоловік розбудив у ній ті глибинні хвилювання, ту бурю радості, яка була призначена чоловікові. То ж: це тільки Митрова вина. Швидкий біг перериває дихання. Улиянка стищує крок. Та вона й досі не знає, куди біжить. Бігла просто вперед, а зупинилась на узліссі біля майже завершеної хати. Як заворожена дивиться і не може відвести

очі. Дзвінкий стукіт молотків об бляшану кривлю розлітається увсебіч, вдаряється об гори й дрижить у повітрі пасхальним дзвоном. Блискучий метал відбиває сонце. Сяє. Так може сяяти тільки одяга Янгола... Заклякло водить зором і не розуміє, чому саме сюди прибігла.

— Улиянко! Улько! — Митро з'являється несподівано. Улиянка сахається, хоче бігти, та шпортається.

— Злякалась? — підхоплює на руки Митро. — Ти подивись, який у нас палац буде... А як ми в ньому заживемо! Ти насадиш квіток, народиш мені діточок!

— Постав! Постав мене на землю! — верещить, ніби її чоловік не обіймає, а гатить з усієї сили.

Митро обережно ставить на землю. Його гарячий шепіт обпікає шию.

— Йдем... Йдем отуди... — знову хапає жінку в оберемок і тягне через боїсько²⁷ до клуні. Улиянці підступає до горла. Вона виривається, намагається вивернутись, та не може. Хоч Митро весь час каже, що хворий, обійми його міцні.

— Відпусти! Лем, люди дивляться! — та Митро не зважає. Його чоловіча природа твердо підіймається.

— Як не будеш кричати — ніхто не побачить! — Бляхарі одночасно перестали дзвеніти молоточками. Навіть птахи затихають. Вітер завмер, облишив тішитись четинням²⁸ і визирнув із-під віття смерек. Всі обурено втупились на Улиянку. Це ж як? Рідного чоловіка відштовхує, а сама... Сама ще й досі відчуває гарячу липку вологість. І не може позбуватись цього відчуття. Хоча воно стає дедалі обтяжливішим. Воно було, як мед, а стало, як шмаровиння.

Липка грязюка. Вона борсається у ній, а всі довкола спостерігають, ніби за мухою. Вони б її забили, та сенсу немає. Їм просто цікаво, доки вистачить жінці сили чи бажання боротись за життя? Кінець відомий усім.

І бажання боротись зникає. Хочеться просто втонути в тому гнилому липкому бруді. Втома обіймає руки й ноги, стискає груди. А Митро все топить і топить її. Тисне всім тілом, занурює все глибше. Вже й не думається, не відчувається. Тільки сльоза гарячою краплиною стікає на скроню.

Не знати вже й скільки ходить, ніби спутана. Робити нічого не хочеться. Але й сидіти вдома нестерпно. Вже й свекруха про щось знає... Чи, може, тільки здогадується? А може, їх із Войцішеком хтось бачив? Холод крадеться спиною, від думки про таке. Який стид! Краще вмерти, як такий стид терпіти! Через той страх тисне щось у грудях, аж до нудоти. Щось болить її всередині, а вона й не знає, що?

І від того болю біжить Улиянка раз по раз у поле. Вже й зібрала все збіжжя. Митро позвозив до нової стодоли, поскладав. А вона все ходить, ходить... Тихенько підкрадається до потічка, озирається, як злодійка. Обнюхує, як дика сарна, місце, розглядає траву чи не зім'ята. Довго дивиться у дзвінку воду струмка, вдивляється у своє віддзеркалення. І хоче побачити, як з-за її плеча у воду гляне Войцішек. Шукає коханого й боїться побачити. Боїться і банує²⁹, бо його немає. Сумує за ним і жалкує, що віддалась йому. Їй страшно, щоб ніхто не дізнався про її гріх. Але вона хоче зустріти Войцішека а побачити в його очах ту шалену пристрасть, що бачила тоді, ту безмірну любов, яку придумала собі.

Чи більше хоче того, чи боїться — сама не знає. Боїться, що хтось її побачить, і щастя обірветься. Ганьби на всі Бескиди буде. Митро заб'є її. А як стерпить він, то його родина Улиянку каменує. А хіба не легше померти, як жити з нелюбом? Боїться, що буде, як Войціх не прийде... Хіба вона знову таке переживе? Хіба зможе жити без нього? Краще вже хай каменують... Та серце знов стукає радістю — Войцішек того не допустить. Він сам її підстеріг, знайшов, значить вона йому дорога. Потрібна...

Але Войціх зараз у жовнірах. Пішов у Корпус охорони пограниччя. Приходить до матері рідко. Може, раз на місяць, а може, й рідше. А тепер ще й про війну люди говорять. Ще з березня тліє якесь неясне занепокоєння. На початку літа мобілізували хлопів, але тепер, у серпні, порозпускали додому. Німець не хоче миритися з тим, що Польщі відійшли землі по війні. Тільки торік знов Сілезію ділили. Чехи, поляки, німці... ніхто не може змиритися з існуючим світом. А їй, русинці, — аби спокій. Колись у Флоринці хотіли зробити свою республіку, потім багато люду опинились в Талергофі. Навіть один святим став. Тільки не кожен русин його святим вважає. Тут, у Митра, Максима Горлицького почитають, а в Улиянки вдома — ні. Такий

розбрат між руснаками, що й чужих не треба. А що ділити? Камені? Не можуть поділитись: кому який на шию повісять...

Кришталь потоку дзенькнув, розбився на дрібні скалки. Холодна вода обпікає босі ноги. Улиянка відскакує. Сахається від води й опинилась в міцних чоловічих обіймах. Примружені, як у kota, очі коханого. Серце колотиться в грудях, як миша в порожньому глечику. Рвонулась туди, сюди... Вперлася у його груди. Спробувала відштовхнути ослабленими руками від себе.

— Що то? Що то?.. Б'єшся, як-то не мене тут виглядаєш? Гей мене! — Може, й правда, може, його чекала. Але про те вона не скаже.

Його губи ніжно охоплюють її вуста, й Улиянка знову втрачає здатність боротись. Провалюється, тоне в безодні блаженного забуття.

Вона вже не втікає. Навіть коли над головою знову може бачити звичайне прозоре, вицвіле після спекотного літа небо, стиснувши кулаки, не біжить, як минулого разу хтозна куди. Мусить знати, що з нею буде далі. Хоч як це страшно. Навіть печально. Улиянка хоче знати. А що саме вона хоче знати, й сама ще не відає.

— Приходь сюди в неділю. Я буду на урлюпі... — Войціх поспіхом застібає ремінь, поспіхом цілує так, що губи з'їжджають на щоку. — Так само, в полудне...

Улиянка стоїть. Вона не зводить очей з його обтягнутих брудно зеленою блузою плечей. А він одягає мацеювку і коли вже рівняє вишитого сірою ниткою військового орла, нарешті обертається до Улиянки. Один лиш погляд, один лиш кивок голови і жінка знає, що у неділю вона втече сюди знов.

— Войцішеку, я так не хочу повертатись до того... — стогне Улиянка, ховаючи обличчя в розхристану на грудях сорочку.

— То не повертайся. Ночуй тут, — посміхається коханий.

— Тобі смішно, а я його тепер бачити не зможу, — сердиться Улиянка. Кулачками відштовхує від себе коханого і надуває губки.

— Дай-но, я тобі очі зав'яжу, — Войціх, сміючись, затуляє Улиянці очі розтріпаним волоссям.

— Тобі — аби сміятись... — Улиянка відвертається від коханого. Але стояти так, надутій, їй незручно. Соромно тиснути на коханого, вимагати щось у нього. Він же бачить, як Улиянка його любить. Він знає, ЩО вона робить заради нього. Зрадила чоловіка, зломил

присягу. Але й Войцішеку не легше. Куди він її зараз забере? Треба почекати, потерпіти...

Улиянці незручно. Вона висне коханому на шиї.

— Я потерплю, але ти... Ти будеш зі мною?

Войціх замість відповіді хапає Улиянку в оберемок і притискає до столоченої трави. Його міцна долоня стискає стегно, коліно розсуває Улиянчині ноги. Думка, що Войціх так і не відповів, ще кілька секунд борсається у сп'янілій голові, але тоне в блаженстві. Він же її любить, то й буде з нею. Тільки не знати, коли.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ